

EDITORIAL

КОНТАКТ – КОНФЛИКТ

Настоящият брой на списание „Антропология/Anthropology“ може да се разглежда като специфично поле на научен и изследователски диалог между теми, автори и конкретни изследвания, провокиран от тематичния фокус на броя *контакт – конфликт*. Тази опозиция, която по един или друг начин е обичайна част, а понякога и център на етноложкия дискурс, през последните години става особено актуална на основата на противопоставяния (реални и символични) между различни общности и групи. Някои от тези конфликти са латентни, но често стават част от стратегиите на различни политически и социални играчи, други са сравнително нови и биват провокирани от широк набор от фактори: миграционните потоци и преместването на големи групи от хора, изграждането и утвърждаването на колективни (включително национални) идентичности, военните конфликти в миналото, напрежения, основани на преосмислянето на мястото на отделния човек в социума съобразно неговите индивидуални отличия, които се сблъскват със стереотипните обществени нагласи. Несъмнено част от напреженията, пораждащи конфликти, се основават на колективното усещане за несправедливост при разпределянето или достъпа за ползване на обществени блага в национален и локален план.

Въвеждайки понятието *напрежение в икономиката* (economy's tension), в статията си „Между одомашняване и остоковяване. Минерална вода, инфраструктура и напрежения в хидросоциалния цикъл на Велинград“ Рафаел Сегон и Миладина Монова изследват локалния конфликт във Велинград, определен от тях като *напрежение в мрежата*, което е част от всекидневния живот на велинградчани. В търсене на генезиса на това напрежение авторите подчертават, че то е „резултат от диалектичните отношения между две парадигми – на взаимност (mutuality), на базата на логики на *споделеност* (sharing), и на пазарен обмен“. В конкретния случай на Велинград общият достъп до минералната вода в миналото и използването ѝ като колективно благо от хората е заменено от ограничения върху нейното ползване и превръщането ѝ в стока.

Като прилагат в изследването си интердисциплинарен подход, съчетаващ инструментите на социалната география и на антропологията, авторите надхвърлят обичайното разбиране за минералната вода като елемент единствено на градската идентичност, подчертавайки, че тя влиза в ролята на пълноценен „самостоятелен актьор“. Именно в тази ѝ функция авторите разглеждат нейното специфично взаимодействие с обществото, изразяващо се в причинно-следствената взаимовръзка – промяната в цикъла на минералната вода провокира социални промени в града.

Статията на Рафаел Сегон и Миладина Монова е прецизен анализ на процесите на трансформация в курорта Велинград през призмата на термалните инфраструктури, разгледани като място на социални взаимоотношения между хора, вода и град, който им позволява да стигнат до заключението, че Велинград може да се разглежда като своеобразна метафора, онагледяваща аналогични процеси на национално ниво.

Въпреки очевидните тематични различия между статията „Юридическа антропология: съдебната практика и законът около казуси с дисонантно културно наследство“ на Даниела Симеонова-Коруджиева и статията на Рафаел Сегон и Миладина Монова двата текста диалогизират помежду си както от страна на оригиналността на приложените изследователски методи, така и по отношение на конфликтите, основани на сблъсъка между минало и настояще.

От гледна точка на методологията Симеонова-Коруджиева използва предлаганите от правната антропология инструменти, за да разгледа темата за съдебната практика и законът при различни употреби на паметта в посткомунистическото общество, както и темата за правната рамка, която предлага защита, санкция или базова регулация при възникнали казуси с употреба на паметта. В нейната статия като примери на конфликт са изведени случаите на различното осмисляне и употреби на културното наследство, пораждащо дисонантност и противоречивост и превръщащо се по този начин самото то в дисонантно. В търсене на отговор на въпроса: „Как се ражда дисонантността и противоречието?“, Симеонова-Коруджиева разглежда и анализира различни случаи от съдебната практика, свързани с употребата на наследството за изразяване на несъгласие и поставя актуални въпроси, отнасящи се до: промените в правоприлагането; (без)противоречивостта на съдебните решения при решаване на аналогични казуси; юридическата интерпретация на културното наследство и употребите му като протестно средство и механизъм за оказване на влияние върху обществото.

В тематичен синхрон и диалогична връзка са статиите на Христинка Башева-Николова „Контакти и конфликти в приемната грижа в България“ и „Невиждащото тяло – контакт и конфликт при срещата на зрящи и незрящи“ (на Мария Славчева) с оглед на това, че проблематизират темата за отношението на човека в неравностойно положение и обществените стереотипи и конфликтите, произтичащи от това взаимодействие.

Централен за статията на Славчева е конфликтът, породен „от контакта между зрящи и незрящи, както и различното възприемане и тълкуване на състоянието на невиджане“. С оглед на специфичния изследователски обект „незрящото тяло“ Мария Славчева използва релевантни на спецификата му изследователски методи на социалната антропология и сензорната етнография, като в същото време прилага специфичен тип автоетнография, използвайки собствения си телесен опит при описването на конфликтите, породени от контакта между зрящи и незрящ. На основата на анализа на различните наименования на незрящото тяло Славчева изследва стереотипното отношение към телата, загубили зрителните си възможности, и очертава наличните социални норми за неговото възприемане. Проблематизира върху видимостта на тялото със зрителни затруднения, като посочва различни варианти за инструментализиране на увреждането.

Както вече беше посочено, в тематичен диалог със статията на Славчева в контекста на настоящия брой на списанието е статията на Христинка Башева-Николова „Контакти и конфликти в приемната грижа в България“, разглеждаща процеса на приемна грижа, в който основни „актьори“ са приемните деца, приемните родители и социалните работници. В изпълнение на изследователската си задача да разкрие контактните и конфликтните точки в програмата приемна грижа и в нейното прилагане в България Башева-Николова очертава и анализира в отделно обособени части на своята статия четири типа конфликти: 1. доброволна – професионална приемна грижа; 2. биологично – приемно семейство; 3. социални работници – приемни родители; 4. приемната грижа – приоритетното осиновяване на приемното дете.

Настоящият брой на списание „Антропология/Anthropology“ предлага подходящ терен за тематично диалогично взаимодействие и на статиите на Тереза Ланцова „Уреждане на чешките погранични райони след Втората световна война: реемиграция на сънародници от България“ и Щерьо Щерев „Земляческите и родовите срещи като пазители на паметта за бежанците от Егейска Македония“. Въпреки различията по отношение на историческия контекст и на местата, на които протичат разглежданите събития и процеси, това, което най-общо свързва двете публикации, е темата за колективните премествания и проблемите, свързани с усядането, адаптацията, разрушаването на социални и роднински връзки и разпадането на общностите. Не без значение е фактът, че ефектите от масовите премествания, разгледани в двете статии и случили се преди десетилетия или повече от век, имат своето отражение и днес.

В статията си „Уреждане на чешките погранични райони след Втората световна война: реемиграция на сънародници от България“ Тереза Ланцова наблюдава три случая на масови движения по време Втората световна война на територията на Чехословашката република, които засягат общо повече от 5 милиона души и оказват влияние върху граничните зони в продължение на много десетилетия. Основната цел на изследването на Ланцова е да опише и обобщи информацията за процеса на следвоенно уреждане на чешките погранични

райони, както и организираната от държавата реемиграция на нейни граждани. Ланцова пунктуално разглежда отделните етапи на процеса: прогонването на немското малцинство; заселване на Пограничието; действието на правителството на Кошице; въвеждането на контрола на национална администрация върху собствеността; процеса на конфискация на имущество на немци и унгарци; създаването и действието на указите за заселване; „дивото заселване“ на пограничните райони след прогонване на немското население; проблемите в заселването в чешките погранични райони, свързани с редица фактори, от които водещ е наложената колективизация след 1949 г.; процесът на реемиграция на чешко население в периода 1945 – 1950 г. и произтеклите от това проблеми; реемиграцията на чехите от българското село Войводово.

Като своеобразен методологичен контрапункт на изследването на Ланцова е статията на Щерьо Щерев „Земляческите и родовите срещи като пазители на паметта за бежанците от Егейска Македония“. На основата на емпиричен материал във вид на етнографски интервюта Щерев представя и анализира процесите на съхраняване и предаване на родовата памет, на личната и на колективната история на българските бежанци от Беломорска Македония. Във фокуса на неговото изследване са различните форми на консолидация чрез колективни и индивидуални стратегии, споделени от респонденти по време на теренно проучване, проведено в град Гоце Делчев и селата от региона. Специално внимание в статията е отделено на семейството като основна единица за предаване на знания и памет между възрастни и млади. Като рефлекс на колективната памет и идентичност са разгледани формите на възпоменателни инициативи, културните взаимодействия и усилията за запазване на моделите на наследството.

гл. ас. д-р Венцислав Божинов, редактор
Югозападен университет „Неофит Рилски“
E-mail: vbozhinov@abv.bg